TEXNIKUMLARDA INTERAKTIV METODLARDAN SAMARALI FOYDALANISH

Qoraqalpog'iston Respublikasi Qo'ng'irot tumani 1-son texnikumi

o'zbek tili fani o'qituvchisi

To'rebayeva Sarvinoz

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy texnikumlarda ta’lim sifatini oshirishda interaktiv metodlarning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Muallif muammoli ta’lim, guruhli loyihalar, case-study, rolli o‘yinlar hamda sun’iy intellektga asoslangan raqamli texnologiyalarning talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi samaradorligini tahlil qiladi. Shuningdek, dars jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish va talabalarning mustaqil fikrlash hamda jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: texnikum, interaktiv metodlar, muammoli ta’lim, case-study, kasbiy kompetensiya, sun’iy intellekt, jamoaviy ish, ta’lim samaradorligi, innovatsion texnologiyalar.

Texnikum ta’limi bugungi kunda nafaqat nazariy bilim berish, balki talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlash, ularning amaliy kompetensiyalarini shakllantirish va ishlab chiqarish muhiti bilan bog‘liq muammolarni mustaqil hal qila oladigan mutaxassis sifatida tarbiyalash vazifasini ham zimmasiga oladi. Shu nuqtai nazardan, texnikumlarda interaktiv metodlardan samarali foydalanish ta’lim sifatini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. An’anaviy darslar ko‘proq tayyor bilimlarni o‘qituvchi tomonidan bayon qilish va talaba tomonidan qabul qilishga asoslangan bo‘lsa, interaktiv metodlar ta’lim jarayonini faol muloqot, hamkorlik, mustaqil izlanish, tahlil va ijodiy yechim topishga yo‘naltiradi. Natijada talaba bilimni faqat eshitib yoki yodlab olmaydi, balki uni amaliy vaziyatda qo‘llash,

tahlil qilish va qayta ishlash orqali chuqur o‘zlashtiradi. Bu esa texnikum bitiruvchisining kasbiy tayyorgarligi, kommunikativ madaniyati va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish malakasini kuchaytiradi.

Interaktiv metodlarning texnikum ta’limidagi ahamiyati, avvalo, ularning talaba faolligini oshirishi bilan izohlanadi. O‘quv jarayonida faol ishtirok etgan talaba o‘z fikrini erkin ifoda etadi, boshqalar fikrini tinglaydi, tahlil qiladi va hamkorlikda xulosa chiqaradi. Bu jarayon nafaqat bilimlarni mustahkamlaydi, balki kasbiy muloqot madaniyatini ham shakllantiradi. Texnikum bitiruvchisi kelgusida ishlab chiqarish korxonasi, servis xizmati yoki texnik yo‘nalishdagi tashkilotlarda ishlashi mumkinligi sababli, uning jamoada ishlash, texnik muammoni birgalikda hal qilish, mijoz bilan muloqot yuritish, ustoz yoki hamkasb ko‘rsatmalarini to‘g‘ri tushunish kabi ko‘nikmalari juda muhimdir. Interaktiv metodlar aynan mana shu kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli ham texnikumlarda interaktiv ta’lim shakllarini keng qo‘llash zamonaviy pedagogikaning dolzarb talablaridan biri bo‘lib qolmoqda. Texnikumlarda eng samarali interaktiv metodlardan biri muammoli ta’lim hisoblanadi. Ushbu metodda talabalar oldiga real ishlab chiqarish yoki kasbiy faoliyatga yaqin muammoli vaziyat qo‘yiladi va ular mazkur vaziyatni tahlil qilib, mustaqil yechim topishga intiladi. Bunday yondashuv talabalarda mantiqiy fikrlash, tahliliy yondashuv, sabab-oqibat bog‘liqligini ko‘ra bilish hamda texnik tafakkurni rivojlantiradi. Masalan, elektr ta’minoti yo‘nalishida o‘qiyotgan talabaga tizimdagi nosozlik sabablari berilishi, u esa ularni aniqlab, bartaraf etish yo‘llarini taklif qilishi mumkin. Yoki texnologik jarayonlarda yuzaga keladigan xatoliklar asosida muammoli topshiriq berilib, talabalar buning yechimini topadi. Bu usulning afzalligi shundaki, talaba tayyor formula va javoblarni emas, balki muammoning mohiyatini anglashni, unga tizimli yondashishni o‘rganadi. Shu tariqa muammoli ta’lim nazariy bilimni amaliy ko‘nikmaga aylantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Guruhli loyiha ishlari ham texnikumlarda yuqori samaradorlik beradigan metodlardan biridir. Bu usulda talabalar kichik guruhlarga

bo‘linib, umumiy vazifani birgalikda bajaradilar. Guruhli faoliyat jarayonida har bir ishtirokchi ma’lum vazifani bajaradi, o‘z g‘oyasini bildiradi va jamoa a’zolari bilan kelishilgan holda yakuniy natijaga erishadi. Bunday ish shakli nafaqat bilimlarni mustahkamlash, balki hamkorlik madaniyatini, mas’uliyatni, liderlik va ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Texnikum ta’limida loyiha ishlari ayniqsa muhim, chunki kasbiy faoliyatda ko‘pincha bir kishining emas, balki butun jamoaning kelishilgan mehnati talab etiladi. Masalan, talabalarga kichik texnik qurilma loyihalash, servis xizmatini tashkil etish, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish yoki texnologik chizma asosida model tayyorlash kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bunday vazifalar ustida ishlash jarayonida talabalar nafaqat texnik bilimga ega bo‘ladi, balki vaqtni rejalashtirish, masalani taqsimlash, umumiy qarorga kelish va natijani taqdim etish ko‘nikmalarini ham egallaydi. Case-study, ya’ni vaziyatli tahlil metodi ham texnikum ta’limi uchun juda samarali hisoblanadi. Bu metodda muayyan texnologik jarayon, ishlab chiqarishdagi muammo yoki kasbiy holat tahlil qilinadi va eng maqbul yechim topiladi. Case-study talabalardan mustaqil fikrlashni, faktlarni tahlil qilishni, bir nechta variant ichidan eng to‘g‘risini tanlashni talab qiladi. Ayniqsa, bu metod kasbiy qaror qabul qilishga o‘rgatadi. Texnikum talabasi kelajakda real ish sharoitida muammoga duch kelganda, xuddi darsdagi kabi tahliliy yondashuv bilan harakat qilishi kerak bo‘ladi. Shuning uchun case-study metodida ishlab chiqilgan vaziyatlar qanchalik real hayotga yaqin bo‘lsa, uning ta’limiy samarasi shunchalik yuqori bo‘ladi. Masalan, ishlab chiqarish liniyasida sifat pasayib ketishi, uskuna ishlashida nosozlik yuzaga kelishi yoki mijoz talabini noto‘g‘ri tushunish kabi holatlar asosida tayyorlangan tahliliy topshiriqlar talabalarning kasbiy tafakkurini shakllantiradi. Bu usul orqali ularda tahlil qilish, xulosa chiqarish va qaror qabul qilish madaniyati rivojlanadi.

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt va IT-texnologiyalardan foydalanish texnikumlarda interaktiv ta’limni yanada samarali qilishga xizmat qilmoqda. Adaptiv testlar, onlayn platformalar, interaktiv modullar, raqamli laboratoriyalar va

virtual simulyatsiyalar talabalarning o‘zlashtirish darajasini individual tarzda baholash va rivojlantirish imkonini beradi. Sun’iy intellekt asosidagi vositalar har bir talabaning bilim darajasini aniqlab, unga mos topshiriqlarni taklif etadi, xatolar ustida ishlashga yordam beradi va o‘quv jarayonini shaxsiylashtiradi. Bu esa bir xil sur’atda ishlamaydigan guruhlar bilan ishlashda juda qulay. Ayniqsa, texnik fanlarda raqamli vositalar murakkab jarayonlarni vizual ko‘rsatish, model yaratish va amaliy mashqlarni xavfsiz muhitda bajarish imkonini beradi. Shu bilan birga, IT-texnologiyalar talabalarni zamonaviy raqamli muhitda ishlashga tayyorlaydi, bu esa ularning kelgusidagi kasbiy raqobatbardoshligini oshiradi.

Rolli o‘yinlar va imitatsiya metodlari ham texnikumlarda juda foydali hisoblanadi. Bu usullarda kasbiy faoliyatga yaqin vaziyatlar dars jarayonida jonli sahnalar ko‘rinishida modellashtiriladi. Masalan, “usta-shogird” munosabati, “mijoz va texnik xodim” muloqoti, “bosh muhandis va brigada a’zolari” o‘rtasidagi suhbat yoki “buyurtmachi va ijrochi” o‘rtasidagi muzokara shakllari qo‘llanishi mumkin. Bunday mashg‘ulotlar talabalarni kasbiy nutqqa, o‘z fikrini aniq ifodalashga, mijoz bilan to‘g‘ri muomala qilishga va kasbiy etikani saqlashga o‘rgatadi. Imitatsiya usuli esa ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish muhitini sinf sharoitida qayta yaratish imkonini beradi. Shu orqali talabalar amaliy muhitga psixologik jihatdan tayyorlanadi, qo‘rquv va ikkilanish kamayadi, ishonch ortadi. Ayniqsa, texnik sohada xatoliklar qimmatga tushishi mumkinligi uchun bunday mashqlar xavfsiz va samarali o‘quv maydoni yaratadi. Interaktiv darsni tashkil etishning o‘zi ham alohida metodik yondashuvni talab qiladi. Dastlabki tayyorgarlik bosqichida o‘qituvchi dars mavzusiga mos metodni tanlashi, kerakli texnik vositalar, tarqatma materiallar, ko‘rgazmali qurollar va raqamli resurslarni tayyorlab qo‘yishi lozim. Keyingi bosqichda faollashtirish amalga oshiriladi, bunda blits-so‘rov, aqliy hujum yoki qisqa savol-javoblar orqali talabalar diqqatini mavzuga jamlash mumkin. Bu bosqich talabalarning avvalgi bilimlarini faollashtiradi va yangi mavzuga psixologik tayyorlaydi. Asosiy qismda amaliy topshiriqlar, guruhli ishlar, loyihalar, case-study

yoki kompyuter dasturlari yordamida mashqlar bajariladi. Bu jarayonda o‘qituvchi bilim manbai emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va nazorat qiluvchi rolini bajaradi. Yakuniy bosqichda esa bajarilgan ishlar tahlil qilinadi, muhokama qilinadi, xatolar aniqlanadi va baholash amalga oshiriladi. Talabalarning o‘z-o‘zini baholashi ham muhim ahamiyatga ega, chunki bu ularda refleksiya va mas’uliyatni kuchaytiradi. Shu tariqa interaktiv dars bosqichma-bosqich tashkil etilganda, uning ta’limiy va tarbiyaviy samarasi sezilarli darajada oshadi.

Texnikumlarda interaktiv metodlardan foydalanishning yana bir muhim jihati shundaki, u ta’lim jarayonini qiziqarli va motivatsion qiladi. Talaba faqat tinglovchi bo‘lib qolmay, balki faol ishtirokchi, muallif, muammoni hal qiluvchi subyektga aylanadi. Bu esa uning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va bilim olishga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi. Ayniqsa, kasbiy fanlarda bunday yondashuv juda muhim, chunki texnik mazmundagi mavzular ba’zan murakkab va quruq nazariy ko‘rinishda qabul qilinishi mumkin. Interaktiv metodlar esa shu murakkablikni amaliy, ko‘rgazmali va hayotiy shaklga keltirib, o‘zlashtirishni yengillashtiradi. Natijada talabalar materialni yaxshiroq tushunadi, eslab qoladi va uni real vaziyatda qo‘llashga tayyor bo‘ladi.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, interaktiv metodlarning samarali bo‘lishi faqat ularni qo‘llash bilangina emas, balki ularni to‘g‘ri tanlash va maqsadga muvofiq tashkil etish bilan ham belgilanadi. Har bir mavzu, har bir guruh va har bir ta’limiy maqsad uchun mos metod tanlanishi kerak. Masalan, murakkab texnologik muammolarni o‘rganishda muammoli ta’lim va case-study samaraliroq bo‘lsa, kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishda rolli o‘yinlar va imitatsiya yaxshi natija beradi. Jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishda esa guruhli loyiha ishlari ustunlik qiladi. Raqamli savodxonlikni oshirish va individual yondashuvni kuchaytirishda sun’iy intellekt va IT-vositalar alohida ahamiyat kasb etadi. Demak, interaktiv metodlar tizimli va uyg‘un holda qo‘llangandagina kutilgan natijani beradi.

Xulosa qilib aytganda, texnikumlarda interaktiv metodlardan samarali foydalanish talabalarning kasbiy ko‘nikmalarini shakllantirish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, amaliy faoliyatga tayyorlash va zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis bo‘lib yetishishida muhim o‘rin tutadi. Muammoli ta’lim, guruhli loyiha ishlari, case-study, sun’iy intellektga asoslangan vositalar, rolli o‘yinlar va imitatsiya kabi metodlar o‘quv jarayonini faol, qiziqarli va samarali qiladi. Ular orqali talaba nafaqat bilim oladi, balki uni tahlil qilish, qo‘llash, muammolarni hal qilish va jamoada ishlashni ham o‘rganadi. Shuning uchun texnikumlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, ayniqsa interaktiv metodlarni keng joriy etish ta’lim sifatini oshirishning, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning va sifatli kadrlar tayyorlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Очилов М. Янги педогогик технологиялар Ўқув қўлланма. - Нафас 2000.

2. Karimov E., Tadjiev S. Zamonaviy ta’lim metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

3. Abduqodirov A.A., Xaydarov O.X. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.

4. Umarova, R. U. (2020). IMPROVING THE EFFICIENCY OF USING SMART TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION SYSTEM. Экономика и социум, (12 (79)), 288-292

5. Ибрагимов, Ж. К., & Яхшиликов, К. У. (2022). НАНОКОМПОЗИТНЫЕ ПОЛИМЕРНЫЕ МАТЕРИАЛЫ НА ОСНОВЕ ОРГАНОГЛИН. Экономика и социум, (9 (100)), 347-351.

6. Baker, R.S., & Siemens, G. (2014). Educational data mining and learning analytics. In Learning Analytics (pp. 61-75). Springer, New York, NY.

7. Rustamov Kh.Sh. Математика дарсларида интерфаол дидактик-дастурий кроссвордлардан фойдаланиш //Innovations and modern pedagogical technologies in the education system. – Prague, 2020. –Б-150-154.